

Kun Miklós Jenő:
FELÉBREDHET-E VÉGRE PÓSA LAJOS? *

– Cigánynak szobrot? Hát akkor mit emelünk neked? – Pósa készen volt a válasszal:

– Nekem sohasem lesz szobrom, özvegy feleségemről is mint az égi madárról csak a jó Isten fog gondoskodni, mert nekem nem lesz: mint Dankónak Pósa Lajosom!¹

Szobra ugyan neki is lett (három is²), jóslata mégis betelt. Özvegye vagyontáit, közös életük emlékeit eladogatva tengette életét, őt pedig – az 1945 utáni megfélemlési kényszer következményeként – elfeledték, művelődéstörténeti jelentőségével együtt.³

*A magyar halottak valóban mélyebben vannak eltemetve.*⁴

Pósa Lajos sokat nyomorogva szerezte meg tanári diplomáját (tanított is), ám útját a sors, a hírlapírás tövises pályáján, a költészet felé terelte. Előbb fővárosi lapokba írt, majd 1881-ben, volt katonabajtársa, Kulinyi Zsigmond hívására – Mikszáth Kálmán utódként – a *Szegedi Napló* munkatársa lett. Szegeden borult virágba költészete; itt ismerte meg Dankó Pistát, akinek első és legjobb szövegírója volt, s mindvégig igaz pártfogója maradt. A nagy nótaköltő halála után országos gyűjtést kezdett, és ellenállást, közömbösséget leküzdvé, márványszobrot emeltetett az emlékére.

Egykori iskolatársa és jó pajtása, Mikszáth baráti ösztönzésére fordult a gyermekköltészet felé. Ez irányú, költői alkatának inkább megfelelő tevékenysége a jó szemű kiadók figyelmét sem kerülte el (irodalmi működésének jelentőségét Tömörkény István már 1888 elején hangsúlyozta, aki Pósaiban – pályatársai közül elsőként – az ifjúsági irodalomnak mint új műfajnak a megteremtőjét látta⁵); mi több, Wolfner Józsefék újonnan indítandó gyermeklapjuk szerkesztésével is megbízták.⁶ Visszaköltözött a fővárosba, és 1889. december 15.-én, *Az Én Újságom* címmel megindította az első irodalmi értékű, hazafias szellemű és európai színvonalú magyar gyermeklapot, melyet haláláig szerkesztett, és amelyben saját gyermekverseinek javát is közölte. A lap megindításában részt vállalt Benedek Elek is.

1890 decemberében a *Magyar Salonban* ismertette a szegedi közönségtől történt búcsúja során már vázolt törekvéseivel összhangban álló gyermekköltői hitvallását, melyet 1893-ban, az első komolyan számba vehető – válogatási elvei miatt ugyan bírált – óvodás-antológiánk szerkesztői előszavában lényegében megismételt:⁷

Az ébredező gyermeki szív, a bontakozó gyermeki lélek csakúgy megkívánja a magáét, mint a test a tiszta levegőt, a szabad mozgást, az erősítő táplálékot. A gyermeki szív és lélek tiszta levegője, szabad mozgása és erősítő tápláléka nem, mint eddig: száraz, moralizáló, tantételes költészet, hanem üde virágokkal, aranyos pillangókkal ékeskedő mezőnek friss tavaszi fuvalma.

Ha valahol szükséges a lehetőleg tökéletes színvonal: az irodalom ezen ágának föltétlenül megkívántató kelléke. Tartalmi tisztaság, formai kerekdedség, nyelvi egyszerűség és magyarosság, irodalmi és pedagógiai legmagasabb szempontok határozzák meg a gyermekköltő hivatását. Aki nem tud mesterkéletlenül írni, aki nem tud az élet tapasztalatainak sötét légköréből kibontakozni, aki nem tud az alkalmas anyagnak megfelelő alakot adni, aki nem tud nemzetének hamisítatlan nyelvén zengen: az ezen a téren nem arathat sikert (...)

A kisdédóvokban elhangzott versek alapvető befolyást gyakorolnak, a zsenge szívvel, lélekkel beszívott hatások kiterjednek a kisdédok egész jövőjére. A felületes, üres költészet felületes, lazaságra hajlandó nemzedéket nevel a hazának...

A német, a francia, az angol gyermek ismerje meg a maga éghajlatát, szívja be nemzetének erkölceit, szokásait: a magyar gyermek legyen testestül-lelkestül magyar, ne növekedjék a ma oly divatos nemzetközi szellem fertőző légkörében, hogy idővel hazájának tántoríthatatlan hű fia és leánya lehessen. A magyar gyermekköltőnek teljesen szét kell tördelnie az idegen bilincseket, s felszabadítania a magyar gyermekvilágot azon benyomásoktól, melyek hazafiságát, nemzeti érzelmét megtámadják. Csak akkor lesz belőle igaz, ragaszkodó tagja a nemzetnek, csak akkor fogja majd nagy korában a költővel szent lelkesedéssel énekelni:

»Tied vagyok, tied, hazám!
E szív, e lélek;
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnék! «

Gyermekirodalmunk teremtő munkájába korának rangos íróit, festőit és rajzolóit, valamint a tanügyi és a tudományos élet élenjáró képviselőit vonta be, és új írógárdát is nevelt. Elévülhetetlen érdeme, hogy a műfaj számára felfedezte az őt apjaként tisztelő Móra Ferencet. Ezáltal – igazi kultúrhivatást teljesítve – magasba lendítette az eredeti, magyar szellemiségű gyermekirodalmat.⁸ Ez Pósa Lajos igazi életműve, amely költői rangja mellett művelődéstörténeti jelentőségét és irodalomtörténeti fontosságát is adja.

Az Orient Szálló vendéglőjének legendás Pósa-asztalánál⁹ a korszak legnagyobbjai is megfordultak, köztük Bródy Sándor, aki kellően ma sem becsült írásában fogalmazta meg költőnk küldetésének a lényegét:

Csak a föld népe között akad még ilyen egész ember, ilyen teli, tízzel is fölérő. A költők között oly ritka, szinte furcsa. Ahol áll, ott Pest szürkesége, gyári melankóliája meg is van törve, kivirít belőle messzire – Pósa Lajos, a nagymellű, a nagyszívű boldog ember, akihez csaknem mindnyájan iskolába járnak.

Igen boldogtalan volt az írói harc, mielőtt ő feljött volna ide Budapestre. Kávéházban ültünk egész éjszakákon által, és savanyúan bölcsekedtünk az édes kávé mellett. Radnót szülötte, Szeged táplálta vendéglőbe szoktatott, ahol savanyú bor mellett édesen folyik a filozofálás, a veszekedés is. Már-már úgy fejlődünk, abszintot ittunk hangulatos kávéházban, ópiumpipákról álmodoztunk, Baudelaire majmai, Páris rabjai lettünk, amikor jött a barna-piros arcú költő és anélkül, hogy mondta volna: a magyar és vidám irányba terelt mindnyájunkat.

***– Bátya, bátya, ezért magát megáldja az isten, és igen megemlegeti a magyar irodalomtörténet, meglássa!*¹⁰**

De nem csak művészbarátai becsülték Pósa Lajost. Gyermekirodalmi munkássága iránti elismerésük jeléül a Kisdednevelők Országos Egyesülete, valamint számos vármegye tanítóegylete is tiszteletbeli tagjául fogadta.

Pósa gyermekversei rendkívüli és jótékony hatást gyakorolnak a kisdedek nevelésének módjára. Ahová ezek a versek eljutottak, ott természetesebbé, szabadabbá, elevenebbé, játékszerűbbé teszik a foglalkozásokat. A költőileg és pedagógiaileg kifogástalan anyag pedig csodás varázssal mélyíti bennünk a gyermeknek szeretetét és ülteti be a kicsinyek szívébe a szépnek, igaznak és jónak magvait. – jelentette ki Peres Sándor, aki – Újfalusy néven – maga is számos gyermekvers szerzője volt.

1900 Húsvétján, Szegeden, a KOE éves közgyűlésén bensőséges ünnepség keretében köszöntötték az ötvenéves költőt. Ekkor született a kisdednevelők nagyra becsült mentorának, a Marx tanaival rokonszenvező György Aladár művelődéstörténésznek Pósa Lajost méltató nyilatkozata, melyet a Kisdednevelés c. folyóirat ismertetett (1900/8. 197.):

Szeresd a gyermeket...

Nem az emberbarátok és pietisták jelszava ez többé. Az a század, mely megteremti az általános népnevelés eszméjét, mely köztudattá emelte, hogy a nagy néptömeg művelődése és jóléte nemcsak erkölcsi követelmény, hanem a messzebb látó kultúrpolitikáé is, ugyanez a század teremtette meg a gyármunkásokat védő törvényeket, a népkönyvtárakat és a szabad lyceumokat sok más intézménnyel együtt, melyek egytől-egyig annak az ébredező köztudatnak eredményei, hogy a nemzetek vagyonában legbecsesebb az ember.

Ez a köztudat változtatta át a gyermekszeretet ösztönét öntudatos céllá. Szeressük a gyermeket, nemcsak azért, mert gyámoltalanságában megkövetelheti, hanem mivel a szeretett gyermekek alkotják meg a nemzetek szebb jövőjét.

Hasztalan azonban az okoskodó szó, ha nem lelkesít a szív melege. A korszellemet azok az apostolok viszik leginkább a magaslatra, kik szívverésükön át tudnak beszélni. Szerencsés végzetük, hogy a gyermekszeretet emelkedő köztudata nálunk is teremtett ily apostolt. Éljen Pósa Lajos !

Mintegy ötvenkötetnyi gyermekverse jelent meg. Gondozta az 1895-ben megindult Filléres Könyvtárat; Kiss Áronnal, Péterfy Sándorral és Tihanyi Ágosttal szerkesztette az óvóképzés segédkönyveit, Irmei Ferencsel és Vass Mátyással, majd Havas Istvánnal és Peres Sándorral több elemi

népiskolás olvasókönyvet. Sok száz versét zenésítették meg, a legtöbbet Dankó Pista és Lányi Géza – négyet Bartók is. Számos gyermekverse épült be az óvodai foglalkoztatók és az iskolai énekkönyvek anyagába: Bán Lajos, Exner Leo, Kacsoh Pongrácz, Kohányi Sámuel, Lányi Ernő, Sebők Erzs, Tihanyi Ágost, Wohlfarth Anna és mások dallamaival.¹² Negyvenéves írói jubileumán – 1914. június 7.-én – több tízezer gyermek köszöntötte az akkor már nagybeteg költőt a városligeti Millenárison.

Az irodalmi kánonból történő kiszorítása már életében megkezdődött. A főként hazafias költészetét illető józan kritikák mellett nemtelen támadások is érték. Ezek éppúgy magyarázhatók az előző századforduló tájékán megváltozott irodalmi ízléssel, mint a nemzeti érdekeinkkel szemben álló körök lankadatlan tevékenységével. 1920 után műveinek újrakiadásai meggritkáltak, de nemzeti társadalmunkban szellemisége töretlenül hatott és a két világháború között gyermekirodalmi hagyatékát még értékén kezelték. Az alábbi gondolatokat az első európai hírű magyar gyermekpszichológus – Nagy László – munkásságának folytatója, a fiatalon elhunyt Kenyeres Elemér 1926-ban közzétett tanulmányából idézem:

Aggodalom nélkül, bátran járhatunk Pósa mezején, utunk nem visz vad vizekre, sem hínárba; sem mérges büröktől, sem bolondító beléndektől nem kell féltelnünk gyermekeinket. Pósa mezején aranyos nap mosolyog és enyhe szellő hajtogatja a karcsú virágok illatos fejét. (...)

Pósa versei közül – eddigelé a legtökéletesebb gyermekversek közül – kell választanunk, mikor gyermekeink a négy éves kor körül, beszédjüknek fő vonásokban való kifejlődése után, mind mohóbban vágnak különböző célú és tárgyú versikékre és verses elbeszélésekre és mind nagyobb élvezettel tanulnak meg ilyeneket, különösen képpel és játékokkal kapcsolatban. Kíváncsi, hogy a képeskönyvek készítői is Pósából merítsenek tárgyat és Pósa verseit használják a képek kísérő szövegének. Ekkor nem kerülnek olyan esetlen, teljesen érthetetlen és formátlan sorok a gyermekek ajkára, mint amilyeneket manapság sok képeskönyv tartalmaz. (...)

*Pósa költészete bőven adja tehát – az eddigi fejlődést tekintve a legszebb és legnemesebb formában – mindazt, mit gyermekeink mint irodalmi anyagot kívánnak tőlünk. Kötelességünk, hogy a legjobbat és legtökéletesebbet adjuk fogékony szellemüknek, mert ízlésüket csak így fejleszthetjük, a szépet és nemeset csak így kedveltethetjük meg velük. Pósnak nekik való tiszta, magyar szövegeivel örvendeztessük meg őket, hogy mint a méh a nemes gyönyör mézét szívják belőlük.*¹³

Tíz évvel később, doktori értekezésében, Tóth Laura ekképp összegezte költészetét:¹⁴

Verseinek alaphangja, a büszke öntudat, mellyel rajongva állította: Magyarország tündérorság, legszebb a világon, az itteni élet a Kánaán élete; a magyar katona, a magyar hős párjanélküli stb. – halála után alig pár napra elveszítette az időszerűségét a fegyverzőrej túlkijózanító morájában. S vele Pósa világa is elmerült. Verseinek hazafias optimizmusa lekopott, s ami ott maradt, nem jelentett többet olvasója számára csilingelő, mosolygó cifraságnál. S ettől kezdve Pósa versei jórészt feledésbe mentek.

*Pedig verseinek igen nagy részéért kár. Sajnáltni lehet meséinek üde szépségét, gyermekmondáinak naiv frissességét. A mai gyermekirodalom túlságos józansága mellett nem tudom, nem tudna-e gyönyörködtetést szerezni, pl. a Bandi álma c. meséje.*¹⁵ *Mert meséinek mindenkor meg lesz az értéke. Ezenfelül meséinek pedagógiai értéke is van, kerül minden sötét motívumot, minden gyerekijesztő szereplő fölléptetését. Meséinek tartalma hasonlóan derűs, mint feldolgozásuk, s versíró modora, melyre az utolsó fejezetben utaltunk, ritka szerencsés módon jelenik meg.*

*Legértékesebbek mégis állatmeséi. Ezek jelentőségéről már szoltunk, s ha a mai gyermekkönyvek különböző nem emberi szereplőire gondolunk, a rajzos mozifilmek egyenebbnek látszó hatása mellett talán sokkal mélyebben jelöljük meg ösztönző forrásukat Pósa emberi viselkedésű állathőseiben, vagy az ő ösztönzésére keletkezett Mackó bácsikban.*¹⁶

Egészében véve ritka tiszta és harmonikus világ az ő világa. A maga korának nyugodtsága határozta meg. Versei teljesen ennek a mosolygó, jókedvű világnak szoltak, s ha ez a világ el is múlt már, költészetében mindig marad megbecsülendő érték.

1948 után – nemzeti eszményeink totális tagadásának a legsötétebb időszakában – nacionalistának minősítették; műveit száműzték a közoktatásból, és könyvtárainkból is.¹⁷ Ha ezekben az években egy józan és befolyásos irodalmár akadt volna, aki a töredékét teszi a csupa szív poéta valódi érdemeinek folytatódó elismeréséért, mint amennyit ő tett Dankó Pistáért – óvodáink ma is zengenének a verseitől.¹⁸

1956 utáni értékelői jobbra felnőtt-költészetén és hazafias versikéin élcelődtek¹⁹ (a proletár internacionalizmus jegyében persze gondosan kerülték egészséges nemzeti érzését és öntudatos magyarságát tanúsító verseit²⁰); igazi műfajának örökbecsű értékei mellett elsiklottak²¹; a gyermekantológiák és az iskolás olvasókönyvek szerkesztői szinte tudomást sem vettek róla. S hogy közömbösségük inkább tulajdonítható Pósa immár hallgatólagos, ám nagyon is hatásos szilenciumnának, mintsem a költészetével kapcsolatban unalomig ismételt esztétikai kifogásoknak, jól példázza T. Aszódi Éva három óvodás-antológiája és a Kádár-érában kiadott egyetlen Pósa kötet, a vékonyka *Cicaiskola*, melyet ugyanő felelős szerkesztőként jegyzett. Könyvkiadásunk mondhatni kegyelmi pillanataiban, 1955-ben és 1960-ban jelent meg, mindkétszer azonos címmel, de némileg eltérő tartalommal, az *Óvodások verseskönyve*. Az elsőben Pósa három verse olvasható: Csiga-biga gyere ki, Iluska és a cicuska, Lovagolnak a gyerekek; a másodikban öt: az előbbi három mellett, a Tavaszkor és az 1969-es – a harmadik, ezúttal alcíme szerint óvodások verseskönyve – *Cini-cini muzsikában* végül egyetlenként megmaradó Hintóka-ringóka. A költészetet ugyan nem rófre mérik, az aránytalanság mégis szembetűnő. Az igazi meglepetés azonban akkor éri az olvasót, ha a *Cicaiskola* kiadói ajánlását összeveti a *Cini-cini muzsika*, szintén szülőknek és nevelőknek szóló szerkesztői utószavával. Nézzük, mit tartott fontosnak T. Aszódi Éva 1960-ban Pósáról közölni, és mit egy szűk évtizeddel később:

»Ezüst fa tetején mit dalol a madár? Kerek tó szigetén csillog a babavár...« Milyen ismerősen csengenek e szinte már elfelejtett rímek! S lám, előbújnak a családi könyvespolc poros mesekönyveiből a hajdani vidám »cicamicák«, csizmát hordó nyuszik, a költözködő egérhad és a pórul járt Kacor király is. A szülők, nevelők megörülnek majd a régi ismerősöknek, a gyerekek pedig új, vidám élménnyel lesznek gazdagabbak, ha megismerkednek Pósa Lajos csengő-bongó versikéivel... [Cicaiskola, 1960]

Pósa Lajos lett a leghivatalosabb képviselője a gyermekszoba-költészetnek, csengő-bongó rímeivel derűs, felszínes »zenei« versélményt vélt teremteni, idillikus szemléletével pedig a kor árvalányhajás, nemzetieskedő hazaszeretetének tett jó szolgálatot (...) De Pósa tehetsége mégiscsak színfoltot s bizonyos jó szándékú szemléletet tükrözött, míg a kor epigonjai ennyire sem vitték, a »Tündérvásár« szellemében tanították rímekkel, klapanciákkal a gyerekeket álhazafiságra és didaktikus mondanivalókra.” [Cini-cini muzsika, 1969] – A Móra Ferenc Kiadó későbbi szerkesztőit minősíti, hogy ez a tipikus megítélés még az antológia 2008-ban megjelent 19. kiadásából is mérgezően hat!

Vezető óvodás-antológiánkhoz hasonlóan, a *Hóc, hóc, katona* című kiadvány is egy versét közli: Cirmos cica dorombol. A „választékot” a *Röpülj madárka* és a *Doromboló* című kötetek színesítik: Tavaszkor; Iluska és a cicuska. Az óvóképzés segédleteiben a Dongóvári Péter, a Mese a cipős és csizmás nyulakról, a Tarisznnya, botocska és A Kis Peti című versei találhatók. Gyermekirodalmunk gondozói nagyjából ennyit tartottak érdemesnek átmenteni temérdek remekléséből. A sors fintora – pironkodhatunk –, hogy a szocializmus időszakában gyermekverseinek reprezentatív válogatását Ceausescu Romániájában adták ki.

1990 után az iskolás olvasókönyvek szerkesztőinek körében valamelyest élénkült a versei iránti érdeklődés. Lássunk néhány példát: az óvodások és kisiskolások számára készült verses-mesés foglalkoztató könyv, a *Cifra palota*, a Kalászszedő Kati-t; a *Március idusa* című iskolai segédanyag, A márciusi ifjúság, A honvéd búcsúja és A magyar huszár című hazafias verseit közli, míg Meixner Ildikó olvasókönyve, a *Játékház: Óra, óra* című versét és egy locsolóverset, valamint a *Labda, labda* és az *Indul három vadász* című feldolgozásokat. Ezek sorát követi a Nemzeti Tankönyvkiadó 2009-es olvasókönyve, a *Cicaiskolával* és a Mozaik Kiadó 2010-es tankönyve, a *Három szép pillangó* feldolgozásával. Egyéb vonatkozásban a *Hét évszázad magyar verseit* felváltó, *Hét évszázad magyar költői* című, 1995-ös gyűjteményt említhetjük, amely ugyan négy versét is közli, de hogy szerkesztői nem sokat bíbelődtek Pósával, mutatja, hogy ezeket egyszerűen átemelték az 1959-ben megje-

lent *Század végi költők* című antológiából. Közel 70 év könyvészeti adatainak ismeretében elmondható, hogy kisebb hazai műhelyek, valamint az elszakított országrészek és a nyugati emigráció irodalmárai, tanügyi munkásai lényegesen mostohább körülmények között is többet tettek – és tesznek ma is – az egykor legszeretettebb költő hagyatékának megőrzése érdekében, mint „nagy” kiadóink és Aczél György kengyelfutói, akik csak költői korláta mellett időztek és ordas csúsztatásoktól sem visszariadva, rendre előnytelen színben tűntették fel (legyen szó a Herman Ottó általi Nobel-díjra jelöléséről, vagy a gyermekirodalomban betöltött szerepének súlyáról). Míg Benedek Elek sajtója kis jóindulattal már megfelelőnek mondható, Pósa Lajosról a legfrissebb lexikonok sem adnak rangjához méltó tájékoztatást (már ha egyáltalán említik őt).²²⁻²³⁻²⁴

Jelzem, nemcsak Pósa szeplőtlen címeréről van itt szó. Az 1990 után is céltalan oktatási- és kultúrpolitikának köszönhetően több, a progresszió népboldogító törekvéseit elutasító nézetei miatt mellőzött, már-már csak irodalmi körökben ismert klasszikusunk rehabilitációja is várat magára – sokan buzgólkodnak eljelentéktelenítésük érdekében napjainkban is.²⁵ (Tehetik, mert ösztönzés híján a legfőbb – és legveszélytelenebb – tájékozódási pontokat még mindig az *aczéli-kultúrpolitika* haszonélvezőinek munkái képezik.)

Irodalomtörténészeink máig adósak nemzeti szellemű irodalmunk a kiegyezéstől Trianon traumájáig ívelő szakaszának objektív, közoktatásunkban is hasznosítható értékelésével.

A magyar gyermekirodalom története sincs még megírva!²⁶

E munkák hiányában a Pósa gyermekverseiben szunnyadó értékekre nem irányul kellő figyelem, és arra sem, hogy – Harsányi István szavaival – *költői és lapszerkesztői munkássága milyen nagy jelentőségű a magyar irodalmi élet, a tömegek költészetre kapata és olvasásra nevelése szempontjából.*

Pósa Lajos ébredéséhez gyökeres szemléletváltozásra van szükség. E folyamatban nem számíthatunk a gyermekeinknek drogot kínáló liberális széplelkekre, és azokra sem, akiknek tevékenységét sokáig a marxizmus határozta meg. A siker kulcsa fiatalabb irodalmáraink, tanügyi íróink, az önképzésre hajlandó óvónők, tanítók és szülők kezében van. Főként nekik ajánlom – no meg az új kánoncsinálóknak!²⁷ – a jeles sárospataki pszicho-pedagógus és közíró, Harsányi István, Pósa Lajos versművészetének értékeiről és az ő XX. századi gyermekköltészetünkre gyakorolt hatásáról egyedülállóan eredeti megközelítésben kifejtett gondolatait:

Pósa Lajos nagyon is megérdemli az ébresztést! (...) A lehető legmagasabb művészi fokon találjuk meg Pósa verseiben mindazokat a formai és tartalmi elemeket, amelyek mai gyermekvers-költészetünk legjobb termését is jellemzik. Elsősorban Weöres Sándor gyermekverseire – Bóbita – gondolok itt. Mozgás, akció, zenei hangzás, ritmus, rím, alliteráció, ismétlések, variációs ismétlések, megannyi nélkülözhetetlen formai kellékei a gyermekversnek. És hadd mondjam meg: meggyőződésem az, hogy Pósa nélkül nincs Weöres Sándor. Tartalmi szempontból különösen a gazdag érzelmi töltést, az idealizmust, az optimizmust, a derűt, harmóniát, a természet-, a család-és hazaszeretetet, az erkölcsi jóságot értékelhetjük a gyermekekkel együtt igen gazdag változatban Pósa gyermekverseiben. (...) S ha ehhez hozzátesszük még, hogy gyermekversei egy pozitív, fejlett, kongruens erkölcsi világot tárnak fel az igazság győzelmével, akkor azt kell mondanunk, hogy ma is nagyon nagyon időszerű a Pósa ébresztgetése. (...)

S akkor még nem esett szó gazdag, ízig-vérig magyar nyelvről, s arról, hogy milyen bámulni valóan nagy volt, mint a hazai gyermeksjátó igazi megalapítója, mindezideig legjobb gyermekújságunk, Az Én Újságom szerkesztője... Döbbenetesen nagy koncepciójú gyermekújság-szerkesztő volt. Lapja rovatai, amelyek kiállták évtizedek kemény próbáit, önmagukért beszélnek. Elbeszélések, mesék, mondák, színdarabok és leírások, versek és verses mesék, ismeretterjesztő közlemények és vegyesek, játékok, aranykalászkok, közmondások, nagyapó tréfái, egy kis fejtörő, a szerkesztő bácsi postája. Magamról tudom, milyen élmény volt a gyermekolvasóknak, ha a valamennyi számban közölt rejtvényfejtők hosszú névsorában rátaláltak a saját nevükre. Az Én Újságom szinte az egész akkori magyar gyermeksereget megmozgatta. Mennyi mindent tanulhatnának tőle mai gyermeklap-szerkesztőink, gyermekirodalom-gondozóink.²⁸

Nem kerülhető meg a kérdés: akad-e hazánkban olyan szerves műveltséggel rendelkező, gyermekien tiszta lelkű lapszerkesztő, aki képes lenne kortársirodalmunk sztárjait és páriáit, valamint a művészeti és a tudományos élet jeleseit közös asztalhoz ültetni, rábírva őket: írjanak gyermekeinknek színvonalas meséket, verseket és színdarabokat, fejtörőket, népszerű tudományos ismeretéseket – a jövőnk érdekében (nem szólva a kiadókról ²⁹)? Bármilyen legyen is finnyás esztétáink véleménye Pósa Lajosról, gondoljanak mindig a feltett kérdésre, mielőtt beletörölnék a lábukat. S ha lenne végre valóban korszerű, a magyar nyelv-, és irodalmat, továbbá dicső történelmünket nem folyvást csökkenő óraszámú csepegtető közoktatásunk, valamint a kulturális kormányzatok által támogatott, a világra is ablakot táró hazafias szellemű gyermekszajtónk, egy későbbi felmérés során talán szociológusaink sem jutnának a mostani állapotot rögzítő riasztó felismerésekre. ³⁰

Ideje lenne Benedek Elek parlamenti beszédét kötelező olvasmánnyá tenni minden, a kultúra területére tévedt képviselő és a gyermekirodalomban ma is csak üzleti lehetőséget látó könyvkiadó számára. Adamikné Jászó Annával szólva: *Elkelne egy ilyen beszéd manapság is.* ³¹

Budapest,

2007.01.31./2008.01.23./09.22./2009.01.12./11.04./2010.03.05./2011.01.22./04.09./2024.10.29.

* Eredetileg a Magyarország Tündérország–Pósa Lajos ébresztése című kötet (Kairosz Kiadó, Budapest, 2005) záró tanulmánya. Itt a *Gömörország* című folyóirat 2006. tavaszi számában csekély módosítással megjelent eredeti szöveg javított, egyes közlésekkel kiegészített és lényegesen bővebb jegyzetanyaggal ellátott végleges változata olvasható – KMJ.

JEGYZETEK:

- 1) Fadrusz János és Pósa párbeszédét idézi: Gyöngyösy László: Pósa Lajos életrajza → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa irodalom
- 2) Az első Budapesten emelték [1930], a másodikat Nemesradnóton [1934], mindkettő *Margó Ede* munkája; a harmadikat születésének 160. évfordulója tiszteletére, Hódmezővásárhelyen [2010. április 16.], alkotója *Gábor Emese*. A Hódmezővásárhelyi Németh László Könyvtár Gyermekkönyvtára egyidejűleg felvette Pósa Lajos nevét.
- 3) Még születésének 150. évfordulóján sem tartották érdemesnek arra, hogy legalább a vékonyka Cicaiskola újrakiadásával megtiszteljék az emlékét. Csak a Dankó Pista Emlékéért Alapítvány tiszteletreméltó kezdeményezésének és áldozatvállalásának köszönhető, hogy e jeles alkalomra elkészült a költő domborművű emléktáblája. *Fritz Mihály* alkotása a Szegedi Nemzeti Színház előcsarnokában tekinthető meg.
- 4) Kosztolányi Dezső: Lenni vagy nem lenni; *Nyugat*, 1930. február 16.
- 5) Tömörkény István írását – ld. még a 24. 3. jegyzet alatt is – (*Szegedi Híradó*, 1888. február 16.) Pósa későbbi értékelői közül egyedül Madácsy László említi 1957-es, Móra szempontú tanulmányában:

Ha áll az a mondás, hogy egy nemzet jövője az iskolamesterek kezébe van letéve, akkor az is áll, hogy a jövőendő iskolás-fiúknak szükségük van a gyermekversekre. Azok a régi történetek pedig, hogy »Bort iszik a magyar ember nem pediglen vizet«, nem igen nevelték az iskolamesterek keze alá a fiukat...

És ebbe az állapotba, mely voltaképp nem is volt állapot, vágta bele egyszerre a Pósa üde, szívből fakadt versei. A költő fölszállt a gyermekek derült, aranyos világába, s néz az ő szemükkel, érez az ő szívükkel, s beszél az ő nyelvükön...

Az idegenből magyarba ojtott efajta dolgok után valóságos aranyversek voltak ezek...

Pósa igazán a gyermekek nyelvén beszél, a gyermekek észjárásához szól, de nem száll le arról a nívóról, amelyen alól megszűnnének azok irodalmi termékek lenni. Nekik való könnyed költői formában, a tiszta magyar népköltészet alapján tölti be azt a nemes hivatást a költő, amely méltó arra, hogy benne munkát találjon egy emberélet ideje alatt. Azaz: – mondja Madácsy László –, Tömörkény Pósa Lajosban az ifjúsági irodalomnak, mint új műfajnak a megteremtőjét látja. Irodalmi működésének jelentőségét éppen ezért hangsúlyozza. Madácsy foglalkozott azzal a kérdéssel is: vajon mi volt az oka nagy írónk, Móra Ferenc Pósa költészete iránti csodálatának s miért: hálaérzetének magas foka Pósa szülői írásaiiban. Ő vetette fel, hogy a Pósa-írt korábbi értékelések éppenhogy érintik szegedi tartózkodásának idejét egy-két anekdota ízű adattal. Kiemelik Dankó Pistához való barátságát, de teljesen megelégedeznek arról, hogy Pósa írói munkásságát Tömörkény méltatatta először helyesen, s hogy Gárdonyi Géza is sze-

rette, megbecsülte. Hosszan idéz Pósának a tőle nehéz szívvel búcsúzó szegedi közönséghez intézett beszédéből is, kiemelve, hogy az hű kifejezése volt a költő tiszta és szerény egyéniségének. Nem értékelte túl önmagát, ismerte a maga emberi és írói értékeit. → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa irodalom

6) Az új gyermeklap indítását Wolfner József már 1885 körül tervbe vette, s hogy Póstát is szerkesztőül hívta, abban a neki korábban, még Szegeden tett ígérete is szerepet játszott.

7) Pósa ünnepély; Hogy kell írni a gyermekeknek?; Kiss-Péterffy-Pósa-Tihanyi: Verses könyv – Kisdedóvó intézetek, menedékházak és családok számára.

8) A lap szerzői (a teljesség igénye nélkül): Abonyi Árpád, Ambrozovics Dezső, P. Ábrahám Ernő, Ábrányi Emil, Baja Mihály, Balla Ignác (*Ballagó bácsi, Íródiák, Pityi Palkó, Tudós Gergő, Vig Flótás*), Barta Irén, Bácskai Emil, Bársony István, Bársony Istvánné, **Benedek Elek** (*Elek apa, Mesemondó bácsi*), Bajza Lenke, Beöthy László, Békefi Antal, Béla Henrik, Bíró Lajos, Bodon József, Bodonyi Nándor, Böngérfi János, Bródy Sándor, Bursics Ernő, Büttner Júlia, Büttner Lina, Cholnoky László, Czakó Elemér, Czóbel Minka, Dapsy Gizella [Nil], Dingha Béla (*Béla apa, Béla bá, Béla diák*), Donászy Ferenc, Egri György (*Erdei Gyalogos, Gyuri bácsi*), Endrődi Béla, Endrődi Sándor, Enyedi Lukács, Eötvös Károly, Erdős Renée, Faragó Jenő, Farkas Pál, Fülöp Áron, Gaal Mózes és első felesége, ~né Putkovszky Gizella (*Gizella néni*), Gabányi Árpád, Gauss-Garády Viktor (régii olasz patríciuscsaládból származó író, zoológus; első munkáit még olaszul írta; magyarról olasz nyelvre fordította a Bánk bánt. Családi és választott magyar nevén egyaránt publikált, s őt rejti a „Gábor tudós” álnév is), Gárdonyi Géza (*Dongó bácsi, Figurás Feri, Figurás Géza, Géza bácsi, Nagyapó, Mindentudó Gergely*), Gegus Ida, Gelsei Bíró Zoltán, Gracza János (*Felvégi János*); a kalotaszegi varrőasszonyok művészetét a nemzeti önismeret szintjére emelő Gyarmathy Zsigáné, **Gyökössi Endre** – 1924. nov. 1-től h. szerk. is (*Bencze Balázs, Békés András, Hajdú Bálint, Hegedűs József, Hüvelyk Matyi, Garabonciás diák, Krónikás, Kún Endre, Nótás diák, Sárgarigó, Szarvas Zoltán*), Halász Ignác (*Móka bácsi*), Havas István (*Bujdosó Gerely*), Heltai Jenő, Hentaller Mariska, Herczeg Ferenc, Herman Ottóné, Herman Ottó, Herrmann Antal, Hetey Gábor, Hevesy József, Hock János, Holló Sárika, Inczédi László, Jakab Ödön, Jókai Mór, Józsa Antal, Kada Elek, Kanizsay [Csuka] Ferenc, Kassai Vidor, Kertész Béla, Kóbor Tamás, Komor Gyula, Komócsy József, Kósa Barna, Kozma Andor (*Bandi bácsi*), Kőrösi Henrik, Könyves Tóth Kálmán, Kövér Ilma, Krúdy Gyula (*Gyula bácsi*), Kulinyi Zsigmond, Kürthy Emil, Lampérth Géza (*Gejza diák, Gejza vitéz, Lantos diák*), Lengyel Laura, Lovik Károly, Lőrinczy György (*György vitéz*), Lux Terka [Dancsházi Oláh], Lyka Károly, Madarassy László, Makai Emil, Makróczy János, Malonyai Dezső, Margitay Dezső; a *Bob herceg librettójának* írója: Martos Ferenc; Mauks Kornélia (*Kornélia néni*), Márkus Miksa, Mendelényi Béla, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc (*Pósa idejében kb. 500 írása jelent meg a lapban, a legtöbb álnéven: Árgus Benedek, Barna Boldizsár, Bodor Iván, Bodor Barna, Csaba László, Csaba vitéz, Csabai László, Cserényi Pál, Csókai Pál, Dalos Rigó, Detre Aladár, Feri bácsi, Ferkó bácsi, Kun Barna, Mák Máté, Mór Márton, Öregdiák, Palánki Pál, Szegedi Lőrinc, Tanyai Tamás, Vőneki Vince*), Móra István, Móricz Pál, Móricz Zsigmond, Muray Károly, Nogáll Janka, Nógrádi Pap Dezső, Nógrádi Pap Gyula, Palotás Fausztin, Pásztor József, Peres Sándor (*Ujfalusi*), Perényi Lajos, Petelei István, Péterfy Tamás, Porzsolt Kálmán, **Pósa Lajos** (*Ambrus diák, Kócsag vitéz, Lajos bácsi*), Prónai (Czeczkó) Antal, Radó Antal (*Antal bácsi*), Radó Vilmos, Radványi Kálmán (*Bokorugró Bálint*), Rákosi Viktor (*Sipulusz bácsi*), Róna Béla, Rubenescu Augusztina, Rudnyánszky Gyula, Sajó Sándor, Sas Ede (*Bocs Bálint, Edus bácsi, Sasi bácsi*), Sántha Károly, Scossa Dezső; *Móricz egyik előfutára*: Sebesi Samu, Sebestyén Gyula (*Gyula bácsi*), Sebestyén Stetina Ilona, Sebők Zsigmond (*Zsiga bácsi, Nádi Hegedűs*), Sebők Gyula, Simonyi Zsigmond, Sipos Ida, Somlay Károly, Strausz Adolf, Szabolcska Mihály, Szabó Endre (*Lantos Sebestyén*), P. Szathmáry Károly, Szathmáry György, Szávay Gyula, Sz. Szigethy Vilmos, Sziklay János, Szini Péter, Szomaházy István, Szucsich Mária, Tábori Róbert és fiatalon meghalt első felesége: Tábori Róbertné, Telekes Béla, Thirring Gusztávné, Thury Zoltán, Tolnai Lajos, Torkos László, Tóth Béla, Tóth József, Tóth Pál, Tömörkény István, Tutsek Anna, Vajda Cecil, Vass Mátyás, Váradi Antal, Versényi György, Zalár József, Zempléni P. Gyuláné, Zöldi Márton. **Gaal Mózes** idejéből (1914-1936): Babay József, Babits Mihály, Báthory Gábor, Beczássy Judit, Benedek Rózi, Benes Klára, Bródy László, Büky György, Rózsavölgyi Mórné (*Ego néni*) Falu Tamás, Fazekas Anna, Fazekas Ernő, Fábian Gyula, Fehér Lída, ifj. Gaal Mózes, Hárs László, Hegyaljai Kiss Géza, Innocent Vincze Ernő, Jászai-Horváth Elemér, Kertész Mihály, Kosáryné Réz Lola, Laczkó Géza, Majthényi György, Molnár Mária, Móra László, Nagy Endre, Orbók Attila, Ölbey Irén, Peterdi Andor, Pajzs Elemér, Pálosy Éva, Pogány Elza, B. Radó Lili, Reichard Piroška, Ritoók Emma, Somlyó Zoltán, Szánthó Dénes, Székely Nuszbeke Sándor, Szinetár György, Szondy György, Tábori Kornél, Tábori Pál, Z. Tábori Piroška (*Tábori R. első házasságából született lánya, Závodszy Zoltán operaénekes felesége*), Trencsényi-Waldapfel Imre, Vályi Nagy Géza és a *Mary Poppins első magyar fordítója*: Wiesner Juliska. Gaal Mózes halála után a kiadó Az Én Újságomat egyesítette az Altay Margit kiadásában megjelent Tündérvásár c. lappal. Szerkesztői: **Altay Margit** (felelős szerk.: [Wolfner] **Farkas István** – Wolfner József fia, 1932-től utóda; európai ismertségű festőművész), **Zsigray Julianna** és **Ölbey Irén** voltak. (Az Én Újságom – Tündérvásár a nyilas hatalomátvételtkor, 1944. okt. 15.-én szűnt meg. Szerzői közül irodalmi vonatkozásban Bálint Ágnes,

Dékány András, Dömötör Tekla, Fekete István, Kertész Erzsébet, T. Kovács Hermin, Marton Lili, Ormos Gerő, Számadó Ernő, K. Tóth Lenke, Urbán Eszter és Zsigray Julianna említhető. Az *En Ujságom* eredeti fejele Vágó Pál (az első szám címlapját is ő rajzolta) és Morelli Gusztáv fametsző munkája; legjobb illusztrátorai Ballagó [Balogh Károly kir. táblabíró], Kalivoda Kata, Kiss Lajos, Szobonya Mihály, Tull Ödön, Góró Lajos, Mühlbeck Károly (az 1890-es évek elejétől szinte haláláig), majd Róna Emy és Benedek Kata voltak. A maga nemében a legjobb, és a leghosszabb életű irodalmi folyóiratunkkal kapcsolatos irodalmat mások mellett, Lőrinczy György, Gyöngyösy László, Rubinyi Mózes, Harsányi István, Szabó Magda, Kocsy Anikó, Balogh Lídia, Pintér Szilvia–Török Andrea és Dombi Alice–Pukánszky Béla jegyzi; a folyóirat bolsevik rémuralom alatti történetéhez Vörös Boldizsár szolgált adalékokkal: Az *En Ujságom* a Tanácsköztársaság alatt – előadás, A gyermekirodalom kutatásának elméleti és gyakorlati kérdéseiről címmel rendezett konferencián, Sárospatak, 2001. április 27–28., vm. Árpád helyett Marx, József főherceg helyett Lenin. Történelmi személyiségek elutasítása és méltatása a Magyarországi Tanácsköztársaság hivatalos jellegű anyagaiban – tanulmány; *Történelmi Szemle*, 1999/3–4.

9) A korabeli kulturális- és társadalmi élet jeleseit vonzó asztaltársasághoz tartozott: Abonyi Lajos, Ambrozovics Dezső, Ambrus Zoltán, Andreánszky Jenő, Bába Sándor, Bársony István, Benczik Árpád, Beöthy László, Békefi Antal, Béla Henrik, Blaha Lujza, Bródy Ernő, Bródy Sándor, Csongori Mariska, Csók István, Dankó Pista, Dingha Béla, Ditrői Mór, Dudits Andor, Endrődi Sándor, Enyedi Lukács, Eötvös Károly, Evva Lajos, Faragó József, Fadrusz János, Feszty Árpád, Gárdonyi Géza, Gyökössy Endre, Heltai Jenő, Hentaller Lajos, Herczeg Ferenc, Herman Ottó, Hollósy Simon, Horváth Gyula, Ignotus, Jendrassik Jenő, Kacziány Ödön, Kada Elek, Kassai Vidor, Kemechey Jenő, Kiss József, Komáromi Mariska, Kovács Dénes, Kürty Klára, Lampérth Géza, Lányi Géza, Lázár György, Linek Lajos, Lipcsey Ádám, Lőrinczy György, Makai Emil, Márkus Miksa, Mesterházy Kálmán, Mühlbeck Károly, Nagy Ibolya, Nagy Sándor (*Senex*), Nógrádi Pap Gyula, Papp Henrik, Porzsolts Kálmán, Rákosi Viktor, Relle István, Roskovics Ignác, Sas Ede, Sebők Zsigmond, Szabó Endre, Szávay Gyula, Szigeti József, Szirmai Endre, Szobonya Mihály, Szomaházy István, Tábori Róbert, Thorma János, Tuba János, Ujváry Ignác, Vasskó Elemér, Vágó Pál, Zala György és mások. Rendezvényeik közül kiemelkedik Jókai ötvenéves írói jubileumának megünneplése, 1894 tavaszán* és a Kuruc-est (1896. dec. 17.), amelyen a Kuruc nóták megjelentetéséért „Kuruc diplomával” és nemzeti színű szalagokkal ékesített ezüsttárogató átadásával tisztelték meg Endrődi Sándort. A Pósa-asztal történetét Gárdonyi József, Gyöngyösy László, vm. Lőrinczy György ismerteti; gazdag irodalmát mások mellett Báthory Andor, Bársony István, Krúdy Gyula, Szomaházy István munkái színesítik. → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa irodalom. (*A lakomáról a Vasárnapi Ujság 1896. dec. 20-i száma is tudósított – KMJ)

10) Egy parasztasszony meg a fia, *Új Idők*, 1897 [Pósa Lajos költeményei, 1914]. Egyes marxista irodalmárok úgy tálalták, hogy Pósa azért tudta csak maga köré gyűjteni az igazi nagyokat is, mert azok nem láttak benne vetélytársat. Bródy Sándor írása e méltatlanul lekicsinylő vélekedések cáfolata, s mint ilyen nem illett bele az általuk kreált Pósa-képbe, ezért elbagatellizálták azt.

11) Peres Sándor nyilatkozatát a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában őrzött újságkivágból másoltam ki (Kt.d. 3127.). Közlése helye és kelte a kivágból sajnos nem látszik, nem is került feljegyzésre.

12) Pósa halála után jelent meg Kacsoh Pongrácz és Manchen Mariska kotta-füzete, mindkettő a legkisebbeknek. [Kacsoh Pósa más verseihez írt dallamait iskolai énekek gyűjteménye már 1906-ban közölte.] Bán Lajos, Kohányi Sámuel, Sebők Erzsi, Tihanyi Ágost és Grill Richardné Wohlfarth Anna egyes dallamait Dinnyés József vette lemezre, kiegészítve általa megzenésített Pósa-versekkel és négy Dankó-nótával. → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa Lajos munkái

13) Pósa Lajos a gyermekszobában és a kisdédóvóban, 1926

14) Pósa Lajos (Bölcsészeti doktori Értekezés), 1936

15) Vidám verses-mese (a „Bogarak bálja” - c. részletét a *Pesti Hírlap* is közölte).

16) Mackó Muki – Mackó Úr (Sebők Zsigmond) és Tányértalpu koma (Sas Ede)

17) E sorsra jutott pl. Benedek Elek 69, Gaál Mózes 100 műve, Sebők Zsigmond és a Fülléres Könyvtár valamennyi kötete, valamint Bródy Sándor, Az egri diákok című regénye is.

18) Verseinek az óvodákból történt kiszorulásában – akaratlanul – szerepe lehetett Kodály Zoltánnak is, aki nagy jelentőségű tanulmányában – egyebek mellett – a már évtizedek óta használt, s főleg Kiss Áron Magyar gyermekjáték-gyűjteményének darabjaira és Pósa versikéire épült, Kiss-Péterfy-Pósa-Tihanyi-féle Daloskönyvnek [1893] modoros dallamvilágát bírálta, alapos érveket felsorakoztatva annak további használatával szemben [Zene az óvodában, 1941; utószóval bővített II. kiadás 1958]. Azonban tévedés lenne Pósa 1945 utáni óvodai mellőzését Kodály fellépésének tulajdonítani. Ő ugyanis nemcsak Kiss Áron felbecsülhetetlen jelentőségű gyűjtő munkáját tisztelte, de tisztában volt Pósa érdemeivel is. Tanulmányában még az őt egykor gúnyoló nyelvészünk tájékozatlanságát is felemlítette védelmében. Idézem:

Pósa verseinek változatos csengése elhalkult utódaiban és utánzóiban. Nem mind remekmű az övé sem. De mégis csak író volt, s a hagyományból nőtt ki. Egyszer Turi Mészáros István keményen megróttta ezért a két verssoráért:

Sülülü, bülülü
Csiba te, nagyfejű

»Chinai-magyar sületlenség«-nek bélyegezte. (Kisdednevelés, 1894. 708.). Azonban T. M. I. nyilván nem tudta, hogy ez a szó egy Gömörben ismert dalból való s Pósa bizonyára onnan hozta magával. (Ő te vén sülülülü...).

A Ratio zsarnokságával kis gyermeknél nem sokra megyünk. S akit 3 éves korától arra szoktatnak, hogy minden szót érteni kell, az úgylehet, sohasem jut el a dolgok valódi értelméig és a Hamletig:

»Több dolgok vannak földön és egen
Horatio, mintsem bölcselmetek
Álmodni képes.«

Kodálytól tehát az új foglalkoztatók nyugodtan használhatták volna Pósa verseit is, pld. Kacsoh Pongrác, Manchen Mariska és Wohlfarth Anna kifogástalan dallamaival. Hogy nem tették, annak nem esztétikai okai voltak.

19) Nemeskürty István – kétes értékű irodalomtörténetében – fajvédőnek is beállította!

Szabó Dezsőben fogalmazódnak meg elvi síkon a Pósa Lajos versikéi:

Mi leszel te, hogyha megnősz,	Mit csinálsz majd, eszemadta
Drága fiacskám?	Gyöngyhuszárocskám?
Beállok majd katonának	Ki magyart bánt, mind levágom,
Aranymentes gyöngyhuszárnak	Egy se legyen a világon,
Édes jó anyám.	Édes jó anyám.

Nem restelltük éppen a Szabó Dezsőről szóló sorainkba iktatni ezt az amilyen primitív, annyira rémületes és veszedelmes Pósa-verset, mert tényleg meggyőződésünk, hogy ami Szabó Dezső ideológiáját, pontosabban ideológiáit illeti, az nem több mint ennek a gyermeknek fajelméletnek egy nagyon tehetséges és ezért hatásos író szavaival történő átfogalmazása. »Ki magyart bánt, mind levágom / Egy se legyen a világon« Ezek az eszemadták negyvennégyben neki is láttak, hogy levágják nem ugyan a németek, de a zsidók fejét. – Sanda politikai célokat szolgáló, méltatlan vád ez, a faluról-falura vándorló gyűrés zsidófiút és az árva moldvai cigánylányt meleg szeretettel megverselő, a lapjában bolgár, cigány, cseremis és örmény népmeséket közlő, a Kiss József barátságát bíró, Dankó Pistának szobrot szerző költővel szemben! Az eredetileg négy szakos, A kis honfi ugyanis, mint általában hazafias lírája (melyet épp' Szabó Dezső illetett epés kritikával), Pósa Lajos öntudatos magyarságából eredeztethető, nem pedig – vélt – faji alapú idegengyűlöletéből! Íme, a hiányzó két versszak [In: Dalok, regék az ifjúság számára, 1884]:

Hátha téged is levágnak,	De ki lesz majd, ha te meghalsz,
Vitéz katonám?	Az én fiacskám?
– Te mesélted az apámról...	– Hát én leszek, én maradok,
Én se félek a haláltól,	Hisz most is a tied vagyok,
Édes jó anyám!	Édes jó anyám!

A kis honfi egyébként a György Aladár által a kisdednevelők körében kezdeményezett országos közvéleménykutatás nyomán, a Mocskos Pali-val párban az első helyen végzett. A szavazást értékelő Peres Sándor szerint: „A kis honfit védi naivsága, tüzes bátorsága, mely mind gyermekhez való és védi a hazaszeretet nemes érzelmét.” [Kisdednevelés, 1897/20]; Kobány Mihály a verset bírálatában óvodába valónak tartotta [Mennyiben használható a Kiss-Péterfy-Pósa-Tihanyi által szerkesztett Verseskönyv óvodáinkban! uo. 1894/21]; Tóthné Várady Ida feldolgozása [Verstanítás, uo. 1898/18-19] elnyerte a Kisdednevelők Országos Egyesületének pályadíját. Pósa talán annyiban hibáztatható, hogy a legtöbb újraközlés csak az első két szakot tartalmazta (más versei is terjedtek rövidebb változatban, vélhetően a könnyebb betanítás érdekében), a csonka szöveg pedig idővel, kivált alantas felfogásban, az öntudatos haza- és fajtaszeretetre való nevelés nemes céljának szolgálata helyett a más emberek iránti gyűlöletkeltés eszközévé válhatott. A világháborús években Hankovics

Ödönné (Fábián Irma) már kerülendőnek tartotta [vö. Neveljünk békeszeretetre, uo. 1918/4]. Szavam se lenne, ha Nemeskürty, a vers előéletét ismertette, a Pósanak szentelt sorai között fejt ki ellenérzését – akár Hankovicsné álláspontjára jutva – s nem a Szabó Dezső *ideológiai* feletti eszmefuttatásában, amivel szerencsétlenségére csupán a költői küzdelmeit teljesen más terepen vívó Pósa működésének a kereteit illető totális tájékozatlanságát bizonyítja. Ha ugyanis a magát más munkáiban a korszak avatott ismerőjének mutató Nemeskürty levezetését elfogadjuk, meg kell barátkoznunk azzal a nem kevésbé *rémületes és veszedelmes* gondolattal, hogy a boldog békeidők liberális Magyarországnak kisdédóvói és tanügyi írói, élükön György Aladárral, *gyermeteg fajelmélet* népszerűsítésében segédkeztek! Tudnivaló, hogy a Kisdédnevelők Országos Egyesülete tisztségviselőinek, tagjainak, rangos folyóiratuk szerkesztőinek és szerzőinek szellemiségét a kezdetektől P. Szathmáry Károly alapvetése határozta meg. Idézzünk egy részletet az Orsz. Kisdédnevelő Egyesület 1873. január 26.-i alakuló gyűlésén elmondott beszédéből (Peres Sándor nyomán):

Nem azt óhajtom én, hogy propagandával elnyomjuk a közöttünk vagy közelünkben levő nemzetiségek érzelmeit; erre én nem törekszem. Hanem azt, hogy akár az emberiségnek, akár a politikának földadata lehetne egy oktan fajgyűlöletet felszítani és fenntartani: sohasem fogom elismerni és megengedni. E vérző seb főforrását az általános műveltség hiányán kívül hazánk területén abban keresem, mert egymás nyelvét nem értjük. [A Kisdédnevelés huszonöt évfolyama, 1870-1896 – Egy lap a hazai pedagógiai irodalom történetéből, uo. 1898. Függelék]. Ami pedig Szabó Dezső ideológiáinak átfogalmazásra alkalmas lehetséges előképeit illeti: nem kisebb bravúrral Ady Zikcene, Zakcene, Satóbbi-jét is említhetnők – „elvi síkon”. S hogy Pósa milyen őszintén kívánta az »új magyarok«-nak a nemzetbe olvadását, tanúsítja A szegedi zengő szobor c., Kossuth szobrának 1902-es avatására írt ódája, amelyet ő maga adott elő, tomboló sikerrel. A 6. versszakát idézem:

„Dalold be lelked' bűvölő varázsban
Az idegen komor, zárt ablakán:
Hadd forrjon egybe már velünk, ahány van,
Testvérekül egy új kor hajnalán!
Legyen magyar, akinek a pacsirta
Itt hirdeti a tavasz mosolyát,
Akire csak a mi egünk borítja
Napsugaras vagy felhős sátorát!”

Kétlem, hogy az ő költészetén felnőttek soraiból kerültek volna ki a zsidószármazású honfitársainkat gyilkoló „almagyarok”. Elmélyültebb értékelői, mint pl. a felnőtt- és dalköltészetét elutasító, ám gyermekköltői erőit jól látó Komlós Aladár, kerülték a vele kapcsolatos efféle szemantikai mutatványokat! Félreértés ne essék, nem feltétlenül a verset védem. Nemeskürty véleménye viszont sokak számára mértékadó napjainkban is, ezért szükséges módszerének hangsúlyos bírálata mellett, felületes ítélkezésének tarthatatlanságára is utalni. S ha Szabó Magda másfél évtizeddel későbbi briliáns esszéjét [A Pósa-szindróma: a fordított alakváltozás anatómiája] tárgyalták volna már a gyermekirodalommal foglalkozó szakemberek, e kényszerű jegyzet elmaradhatott volna. Nem Szabó talentumát kérem számon Nemeskürtyn (azt nem lehet), csak a lényeglátását – ha már irodalomtörténetében Pósa Lajost szóba hozta. → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa irodalom 20) pl. A magyar nép kesergője, 1921. Benne: a Bécs mohóságát panaszó Kesergő, a nemzetbomlasztó nézeteket elítélő Verje meg az Isten és A nemzetközietekhez, a kommunistáknak címzett A nemzet átka, vm. a hazánk feldarabolását vizionáló miniatűr remeke, a Magyarország szénaboglya. Az ellenzéki lapokban közölt versek többsége kötetben csak Pósa halála után jelenhetett meg. Bár esztétikai értékük általában csekély, éles *Habsburg*-ellenességük miatt megjelenésük idején jelentős hatást gyakoroltak nemzeti társadalmunkra. 21) 1956 után Madácsy László és Harsányi István; 1990-től Bettes István, Mács József, Pósa Z., Dombi Alice–Pukánszky Béla írásai; Szabó Magda remeklése (a költő *Lajos* lapszerkesztő Pósa *bácsi* alakulásának lírai elemzése); Tarbay Ede és Praznovszky Mihály könyvei, valamint az Aranyos pillangó című antológia alkotják az üdítő kivételeket. Kár, hogy a Pósa irodalomtörténeti érdemeit példás körültekintéssel ismertető Rigó Béla is átvette (Nemeskürty nyomán) Végh György paneljét, miszerint: érthetetlen, hogy még Kosztolányi is „mentegeti” gyermekköltészetét. Végh Pósa tíz pompás gyermekversét válogatta be a Századvégi költők c. antológiába, ahol Csanádi Imre mértéktartóbban nyilatkozott Pósaról; szerinte Móricz a gyermekek körében kedvelt Iciri-piciri-je valósággal az Icinke-picinke plagizálása. S ha Móricz lett volna az egyetlen! Névsor helyett, három mondat Bettes Istvántól:

Háttérbe szorításával, az újrakiadások megszüntével a gyermekvers-irodalom törzsanyagát alkotó versek a későbbi szerzők szabad prédájává, »Csáky szalmájává« váltak. Vitte belőle készenfélkészén, ötletszerűen az anyagot boldog-boldogtalan. Az irodalomban persze ez még nem lenne olyan nagy baj, csupán az kelt némi visszatetszést, hogy az eredetieskedő pózban tet-szelgők unalmasan gügyögő ismétléseik közben szinte ügyet sem vetnek a tiszteletreméltó népi-nemzeti hagyomány klasszi-kusára. → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa irodalom

22) ld. a költő nevét viselő portál „Pósa irodalom” tartalomtárában elérhető könyvészeti adatokat.

23. 1) 2006-ban megindult a költő legszebb meséit kínáló, Gábor Emese festményeivel díszített, tematikus sorozat, majd Sepsiszentgyörgyön adták ki válogatott meséit (2007), melyeket folytatólagosan újabb és újabb hazai kiadványok követtek – igazolva, hogy a mondott kiadói körben Pósa Lajos gyermekirodalmi hagyatéka iránt töretlen az érdeklődés. → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa Lajos munkái

23. 2) Sajnos még Pósa egyes jó szándékú értékelői is tévesen terjesztik, hogy Herman Ottó az ő verseit Nobel-díjra javasolta. Ezzel szemben a legnagyobb magyar természettudós érvelésének az a lényege, hogy a Nobel irodalmi díj azért illeti Pósa Lajos, mert ő teremtette meg a magyar nemzet számára a gyermekirodalmat. Úgy vélte: ha ez nem érdem a Nobel vagy más díjra, akkor nincs érdem ezen a világon. → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa irodalom.

23. 3) 1945 utáni értékelői gyermekvers-költészetének jelentőségét általában relativizálják. A magyar gyermekirodalom terén kifejtett úttörő szerepét és az új hangvételű gyermeksjátó megalapításában játszott első-ségét azonban a műfajjal elmélyülten foglalkozó szerzők már jó ideje tényként kezelik. Nem így Fülöp Géza, aki a Magyar Elektronikus Könyvtár honlapján – ki tudja, mióta – terjedő, Olvasók, könyvek, könyvtárak c. írásának 81-82. fejezetében (Ifjúsági és gyermekirodalom; Ifjúsági és gyermeksjátó), Benedek Elekét tüntette fel úttörőként, míg Pósa-t – nagyon szerencsétlenül fogalmazva –, a nevét éppen csak megemlítve, az ő követőjének mondta! A tisztánlátás érdekében újfent Tömörkény írásához folyamodom (vö. 5. jegyz.):

„Miután tizenöt évig írt, kiadott tizenkét könyvet, amelyek mindannyiát méltó elismeréssel fogadta a kritika, s miután a könyveiben megteremtette a magyar gyermekirodalmat, most már kezd divatba jönni s kezdenek róla sűrűn beszélni. Országgyűlésen, lapok hasábjain, vezércikkben, tárcában, a fővárosban és vidéken.

Kicsit későn, mert korábban is lehetett volna. Mialatt a Pósa »Apró történetei« föltűnést keltettek, mialatt dalait hét zeneszerző rakta le kottára, hogy énekeljék, hegedüljék, zongorázzák azokat országszerte, s mialatt a gyermekversek szétrepültek az apró emberkének naiv világába, Pósa az alatt itt volt Szegeden s nem tartozván semmiféle fővárosi irodalmi klikkhez, csak akkor került a neve a laphasábjokba, mikor érdemes kötetek közül egy-egy napvilágot látott.

Akkor mindig elismeréssel szólt a bíráló róluk, s mikor az »Apró történetek« diadala után egy ideig a fővárosban időzött a költő, ünnepelték őt. Mikor visszajött, távol esvén megint a központtól, megmaradt a régiiben. Nem beszéltek róla a lapok hasábjai.

Most azonban, hogy Benedek fölvetette a törvényhozás előtt a gyermekirodalom elhanyagolt állapotát, eszükbe jut az embereknek, még a hírlapíróknak is, hogy van valahol Szegeden egy költő, aki már foglalkozott a gyermek-irodalommal és összeírt hat olyan kötetet, amelyhez hasonlót ebben a fajban az összes magyar költő műveiből nem lehetne összeállítani, még csak egy vékonyka kötetet sem. – Fülöpöt és első könyvtárunk illetékeseit nem zavarta, hogy nemcsak pályatársai, de a népnevelésügy vele kortárs főalakjai (György Aladár, Kiss Áron, Kőrösi Henrik, Peres Sándor, Péterffy Sándor és még sokan, mások is) Pósa-ban látták az új műfaj megteremtőjét, aki Benedek parlamenti beszédének idején már húszegynéhány kötetes, bizonyos fokig a gyermekek körében is népszerű költőként belekóstolt a gyermeklapszerkesztés tudományába is. 1882 nyarán az ő kiadásában jelent meg első irodalmi igényű gyermeklapunk, a *Jó barát*, amely anyagiak híján sajnos csak 17 számot élt meg. A *Szegedi Napló*-ban ifjúsági rovata volt, amelyért [a lapot] a kisgyermekek szülői országszerte vásárolták. **Jól tudta felismerni a megfelelő fiatal munkatársakat. Ennek az ifjúsági rovatnak a színvonalát jelzi, hogy ott indult írói útjára Gárdonyi Géza, Benedek Elek, Sebők Zsigmond. Később mindhárman nemcsak mint idősebb barátjukra, de mint nevelőjükre is néztek Pósa Lajosra.** – Az idézett sorokat az elfogultsággal bajosan vádolható Hegedűs Géza vetette papírra, írását bárki elolvashatja – láss csodát! –, akár a MEK honlapján is. S az is a történeti hűséghez tartozik, hogy Benedek – mint szerkesztő – 1890 végén megvált *Az Én Újságomtól*, tehát helyesebb azt – amint régen is tették, és dokumentálták is –, Pósa lapjának nevezni. „*Elek apa*” akkor is gyermekirodalmunk élesztő óriása marad, ha – Tömörkényre is fittyet hányva – nem füllentenek a javára, s jó száz esztendővel később a korszak gyermekirodalmi tablójának fő helyéről nem retusálják ki Pósa Lajost!

24) A Révai *Új* Lexikona [Babits Kiadó, 2005; főszerkesztő: Kollega Tarsoly István] önállóan nem említi; neve (születésének és halálának évszámával), kizárólag a **Pósa-asztal** szócikkben fordul elő. Talán szerencsésebb lett volna a **régit** újranyomni, az ugyanis (A Pallas Nagy Lexikona folyományaként), még róla is önálló szócikket tartalmazott. Az MTA ajánlásával és támogatásával jelent meg „A XXI. század alapműveltsége” címszóval hirdetett kétkötetes Általános Kislexikon [Magyar Nagylexikon Kiadó, 2005; szerkesztő: Bárány Lászlóné et al.], kell-e mondanom: Pósa nélkül. Érthető, hogy egy kislexikon, ha mégoly vaskos is, szűkebben merít a megjelenésre érdemesek köréből, de fel nem foghatom: ha Benedeknek jutott benne hely, Pósa-t miért hagyták ki? Az ő gyermekköltői és lapszerkesztői érdemei irodalomtörténeti jelentőségűek; XXI. századi alapműveltségünkhöz éppúgy hozzátartozik az ő ismerete is, mint Benedeké, Gaal Mózesé és Sebők Zsigmondé. Vele kezdődött, és vele ért virágkorához az új hangvételű magyar gyermekirodalom, tehát az alap-

műveltség megszerzését általános ismeretek közvetítésével segítő kislexikonokban (nem szólva nagy-, és irodalmi lexikonokról), bizony Pósa Lajosnak is ott (lenne) a helye! A mondott gyártmányokkal szemben kifejezetten üdítő a „Moszkva dalos-ajkú ügynökei”-vel (© Cs. Szabó László) már jócskán teletűzdelt Hungária Irodalmi Lexikon [Hungária Hírlapnyomda Rt., Budapest, 1947; szerkesztette: Révay József és Kőhalmi Béla], amely még tényszerű – és lényegi – tájékoztatást nyújt nem csak Pósáról, de több, a magyar irodalomból azóta vele együtt kiírt pályatársáról is. Nézzük a Benedek Eleket, ill. a Pósa Lajost illető szócikkeket:

Benedek Elek 1859-1929. Író, szerkesztő Budapesten. 1921. visszaköltözött székely szülőföldjére és az elszakított magyarság irodalmi és szellemi életének szentelte munkáját. Nagyhatású és termékeny ifjúsági író. Az Én újságom c. népszerű gyermeklap szerkesztője. Cimbora c. ifj. lapja az erdélyi magyarság egyik erőssége volt a román megszállás idején. Felnőtteknek szánt írásait is mélyen átélt tiszta idealizmus jellemzi. Nagy érdemei vannak a magyar népmesekincs gyűjtése körül (Magyar mese-és mondavilág, 5 kötet). Édes anyaföldem c. emlékezéseiben a századforduló körül: Magyarország érdekes képét rajzolja meg. Egyéb fontos munkái: Testamentum és hat levél, Huszár Anna, Uzoni Margit, Két gazdag ifjú története, A magyar nép múltja és jelene.

Pósa Lajos 1850-1914. Reáliskolai tanár volt Budapesten, majd Szegeden újságíró lett, gyermeklapot indított. Nem sokkal utóbb visszaköltözött a fővárosba, s 1889. megindította Az én újságom c. gyermeklapot. A gyermekirodalomban korszakos működésével írógárdát nevelt, saját írásaival pedig a korábbi száraz oktató célzatú művek helyett a gyermekek érzékvilágához simuló irodalmat kezdeményezett. Gyermekirodalmi működésén túl is kedvelt költő volt; kb. ezer népdalt írt. Összegyűjtött költeményei 1913. jelentek meg. Életrajzát megírta Gyöngyössy László és Rubinyi Mózes. A Városligetben szobor hirdeti emlékét. – A szócikkek írója alighanem Komlós Aladár volt, aki a „nagy” irodalomból ugyan kitessékelte Pósát, ellenben gyermekköltői erényeit következetesen elismerte [A magyar költészet Petőfitől Adyig, 1958; A magyar irodalom története, 1965]. S hogy egy későbbi jó példával is szolgáljak, az Új Magyar Életrajzi Lexikon [Magyar Könyvklub, 2000; főszerkesztő: Markó László] Pósa rangjának megfelelő tájékoztatást nyújt. Hátránya, hogy a bibliográfia nem említi – az addig – egyetlen 1945 után hazánkban kiadott kötetét [Cicaiskola, 1960], és a Romániában megjelentet sem [Tulipántos Láda, 1981]. Ne csodálkozzunk hát, ha olykor a Pósa Lajos munkásságához jó szándékkal közelítő sajtóközlemények is bibliográfiai tévedéseket tartalmaznak [A legendás Pósa bácsi – Újra olvashatók Pósa bácsi legszebb versei, meséi → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa irodalom: Barta Boglárka]

25) pl. Bárd Miklóst, Kozma Andort és Vargha Gyulát esztétikai szempontból is jelentős költészetük ellenére, általában mint Adyék szemléletbeli korlátokkal küzdő elutasított, a Tiszák „bűnös politikájának” megcsontosodott támogatóit láttatják. (S ugyan miért ítélték feledésre Czóbel Minka költészetét?) Míg a magyar költészetbe új Petőfiként berobbant Erdélyi Józsefnek a parasztság megnyerése érdekében megbocsátott a bolsevik kultúrpolitika (vö. Standeisky Éva: Bűnbocsánat, 2000; 2001/6.), egyik legnagyobb versművészünknek, a szélsőségek irányába soha el nem mozdult, ellenben „a minden oltárt, Hitet, hazát” romlással fenyegető **vörös rém** keltét Vörösmarty és Madách látnoki erejével megjövedölő Vargha Gyulának – nem.

26) Erre már Tóth Laura is utalt. Évtizedek múltán ugyanott tartunk. Joggal mondhatta Adamikné Jászó Anna, hogy: „Nincs még egy olyan ország a földkerekségen, amely oly keveset törődne a gyermekirodalommal, mint hazánk.” – Gyermekirodalom és nemzeti azonosságtudat; Könyv és nevelés, 2001/2.

27) Kövesdi Károly: Kánoncsinálók – Pósa Lajos és utódai aktualitása → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa irod.

28) Pósa Lajos ébresztése, 1984 In: Czenthe → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa irodalom

29. 1) Csépe Krisztina: A jelenkori gyermeksajtóról; Édes Anyanyelvünk, 1998, június.

29. 2) Ha egy kicsit az egészen közelmúltra is visszatekintünk, sajnos észre kell vennünk, hogy az **1980-as és még inkább a '90-es évektől** (kiemelés tőlem – KMJ) nagy változásokon mentek át képeslapjaink, ezzel együtt gyermeklapjaink is. A szórakoztatás központi szerepe, a profit-, az extraprofit- és a még extrább profit-szerzés leküzdhetetlen vágya nem hagyják nyom nélkül az újságkészítést, az újságolvasást és ezen keresztül az emberi, a gyermeki kultúrát sem. (Kocsy Anikó, OSZK, hírlapkönyvtáros, sajtóbibliográfus) → KMJ Könyvészeti adatok – Pósa irodalom

30. 1) Magyarországon az általános iskolát elvégzettek 50%-a nem képes sem önálló olvasásra, sem önálló tanulásra. (Szilágyi Gyula, szociológus: Megbukott az iskola? – Osiris Kiadó, 2004)

30. 2) Magyarországon a lakosság 60 %-a egyetlen könyvet sem olvas el egy évben és még ennél is ijesztőbb, hogy a 18-29 évesek egyharmada még sohasem járt könyvtárban. (Nagy Attila, OSZK, olvasásszociológus – 2006; sajtóközlemény)

31) Gyermekirodalom és nemzeti azonosságtudat; Könyv és Nevelés, 2001/2.

oooo

2007.01.31./2008.01.23./03.27./04.30./09.22./2009.01.12/03.09./11.09./2010.03.05./06.10./2011.01.22./04.09./2015.05.26./2016.10.25/2017.03.10. /10.06. /2018.04.21. /2018.10.01./2019. 04. 08./2020.05.15./2021.05.15./2022.03.21./Lezárva: 2024.10.29.